

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

ЦАО ХУНКАЙ

УДК: 378 + 37.036 + 784.96

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
МУЗИКИ ДО КЕРУВАННЯ ХОРОМ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України, м. Одеса.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
ШИП Сергій Васильович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», професор кафедри музичного мистецтва і хореографії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЛАБУНЕЦЬ Віктор Миколайович,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
декан педагогічного факультету;

кандидат педагогічних наук, доцент
ПАРФЕНТЬЄВА Ірина Петрівна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
доцент кафедри музичного мистецтва.

Захист відбудеться «20» березня 2017 року о 16.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «18» лютого 2017 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. І. Паньків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Хоровий спів – найдавніший вид музичного мистецтва, який має високу культурну цінність у справі духовного виховання підростаючих поколінь. Саме ця соціокультурна функція, разом з чинниками природності і доступності, зумовили стійкість позиції хорового співу в практиці загальної освіти.

У хоровому мистецтві дуже важлива роль належить керівникові хору, який не лише здійснює безпосередню роботу з управління співацьким колективом, але також виконує функції організатора, режисера, вихователя. У практиці загальної освіти всі ці функції виконує шкільний учитель музики. Тому хорові дисципліни – диригування, хоровий клас, хорове аранжування – займають одне з провідних місць в системі підготовки вчителів музики у вищих і середніх навчальних закладах.

Хорова підготовка вчителів музики набула актуальності у ХІХ сторіччі, коли в більшості країн Європи склалися сприятливі умови для масової початкової освіти дітей та юнацтва. Про необхідність хорового співу в народній загальноосвітній школі переконливо висловлювалися П. Блонський, А. Дістервег, Д. Дьюї, С. Миропольський, С. Макаренко, М. Монтесорі, К. Ушинський, Р. Штайнер та інші видатні педагоги-мислителі. У середині ХХ століття у східноєвропейських країнах склалася наукова і навчальна дисципліна «хорознавство» яку репрезентують роботи Л. Андрєєвої, Л. Бутенко, Р. Дмитревського, А. Єгорова, В. Живова, Д. Загрецького, С. Казачкова, Н. Кирєєвої, М. Колесси, П. Коломійця, В. Краснощєкова, А. Лашенко, А. Мархлевського, Ю. Мостового, М. Канерштейна, К. Ольхова, К. Пігрова, К. Птиці, В. Чернушенко, П. Чєснокова, В. Шипа та ін.

Положення хорознавства склали підґрунтя для розвитку в другій половині ХХ століття наукових досліджень і методичних розробок, спрямованих на проблематику хорової підготовки шкільних учителів музики в системі спеціальної середньої та вищої освіти. Питання психологічних властивостей, професійних якостей керівника хору, його культури і педагогічної майстерності вивчалися у працях Л. Бірюкової, А. Готсдінера, Е. Диганової, Г. Ержемського, І. Коваленко, Г. Кожевнікова, А. Козир, Т. Осадчої, В. Петрушина, В. Ражнікова, Л. Сбітневої, І. Цюряк та ін.

Незважаючи на чималий історичний шлях педагогічного хорознавства і широкий фронт сучасних досліджень, залишається недостатньо з'ясованою ціла низка питань. Зокрема, не досить глибоко вивчена природа, сутність і структура здатності вчителя музики керувати дитячим хоровим колективом. Відкритою проблемою є феномен диригентської волі, взаємодія вольових дій вчителя і учасників хору. Не є повністю вирішеною і така, здавалося би, детально розроблена сторона хорового мистецтва, як диригентська жестикуляція. Заслуговує спеціальної уваги методика підвищення ефективності впливу вчителя-диригента на хоровий спів.

Останнім часом включилися в процес вивчення історії та теорії хорового співу, практики і методики формування диригентської майстерності фахівці

Китаю: Ван Пейлун, Лін Тенфей, Лун Чжіхуа, Ма Сюй, Чжан Дашен, Гао Фенрен, Чжоу Чженсон, Су Вугуаня, Чен Гоцянь, Чжоу Пейлян, Фан Січжао, Ма Гешун, Хун Ріху, Сі Тун, Су Вугуань, Чю Лі, Ян Сяофан, Чу Ганчян, Ян Чан та ін. Однак, дослідження науковців Китаю поки що мають характер осмислення поглядів західних спеціалістів на мистецтво хорового співу, а прогрес у галузі теорії поки що не привів до відчутних успіхів у практиці шкільної освіти. Спостерігається падіння інтересу китайських школярів до хорового співу, зниження якості співу шкільних хорів. Відповідальність за це, певною мірою, несуть вчителі музики, багато з яких не мають достатньо сформованої здатності до управління хором.

Таким чином, у сферах педагогічної науки, хорознавства, методики підготовки вчителів музики, у самій практиці хорового співу в освітніх закладах Китаю та інших країн спостерігається низка *суперечностей*:

а) між потребою у системному осмисленні здатності вчителя музики до управління хором і станом вивченості даної сторони професійної компетентності музиканта-освітянина;

б) між положеннями сучасної педагогіки мистецтва щодо виховання засобами музичної діяльності творчої активності, естетичної свідомості, культури музичного мислення учнів та інерційною практикою використання хорового співу як необхідного формального елементу уроків музики в загальноосвітніх школах;

в) між розростанням експансії масово-популярного мистецтва у середовищі учнівської молоді і необхідністю модернізації освітнього підходу до змісту і форм колективного музикування в навчальних закладах;

г) між формально-репродуктивним і архаїчним характером сучасних китайських навчальних програм, посібників, методичних розробок і потребою у осмисленні та адаптації методик формування диригентсько-хорової здатності, розроблених українськими фахівцями.

Актуальність окресленої проблеми та необхідність вирішення позначених суперечностей обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Методика формування здатності майбутніх учителів музики до керування хором»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри музичного мистецтва та хореографії інституту мистецтв Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» і здійснене в межах проблеми «Методологічні та методичні основи модернізації фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін». Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 4 від 01. 12. 2015 р.).

Мета дослідження: розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором.

Об'єкт дослідження – процес диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики в педагогічному ВНЗ.

Предмет дослідження – формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором в процесі їх диригентсько-хорової підготовки у педагогічному ВНЗ.

Завдання роботи:

1. Вивчити теоретичні погляди вчених-хорознавців та педагогів щодо проблеми керування хором та підготовки фахівців до виконання функцій вчителя-диригента у навчальних закладах України і Китаю

2. На основі синергійного підходу визначити природу і структуру здатності вчителя музики до управління хором;

3. Обґрунтувати педагогічні принципи та умови формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором у процесі їх диригентсько-хорової підготовки в педагогічному ВНЗ.

4. Визначити критерії та показники сформованості здатності учителів музики до управління хором, за допомогою яких здійснити інтерпретацію результатів констатувального і формувального експериментів.

5. Розробити та експериментально перевірити ефективність методики формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором у процесі їх фахової підготовки.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять:

- Теорія і методика професійної підготовки майбутнього вчителя музики у вищих навчальних закладах (Е. Абдуллін, Л. Арчажнікова, Л. Беземчук, Н. Гуральник, О. Єременко, О. Михайличенко, А. Козир, П. Ніколаєнко, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Реброва, О. Ростовський, Ю. Руденко, О. Рудницька, В. Федоришин, О. Хижна, В. Школяр, В. Шульгіна, Д. Юник та ін.);

- Положення теорії, історії та методики управління хором, теорії музично-виконавської діяльності (О. Бенч, А. Єгоров, С. Казачков, М. Колесса, О. Коломієць, Н. Корихалова, В. Краснощеков, А. Лащенко, В. Москаленко, К. Ольхов, К. Пігров, О. Поляков, К. Птиця та ін.);

- Загальні положення синергетики (Л. фон Берталанфі, А. Богданов, Э. де Боно, Г. Саймон, Г. Хакен, Г. Щедровицький та ін.), педагогічні та мистецтвознавчі інтерпретації синергійного підходу (Р. Баранцев, Н. Батечко, Ю. Ветров, І. Калінін, Е. Голубева, В. Гребньова, І. Єргієв, О. Крюкова, Н. Новікова, М. Соколовський, М. Федорова, Хуан Цзя, Н. Енглеберг та ін.);

- Концепції ігрової діяльності, теорія дидактичної гри (І. Берлянд, Е. Берн, А. Вербицький, Д. Ельконін, А. Леонтьєв, Й. Хейзінга, С. Шмаков та ін.);

- Положення традиційної китайської філософії та педагогіки, поняття «дао», «хе», «цаньу», «чжунхе», «тай цзі» (В. Буров, М. Давидов, Д. Мітчелл, М. Тітаренко, Тун Чжун'і, У Чунь, Чжоу Цзунхуа, В. Малявін та ін.).

У дослідженні використано такий комплекс методів:

- *теоретичних*: категоріальний аналіз, системний підхід, структурно-функціональний аналіз, теоретичне моделювання, методи компаративного

аналізу і класифікації (перший та другий розділи), історичний підхід, метод математико-статистичного аналізу (третій розділ);

- *емпіричних*: педагогічні спостереження, рефлексія досвіду, анкетування, тестування, експертні оцінки, експеримент.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- хоровий спів пояснюється як феномен синергії, а управління хором трактується як діяльність, що забезпечується синергією особистісної активності керівника і спрямована на забезпечення синергійного ефекту його взаємодії з хором;

- здатність до управління хором співом розглядається як інтегративна властивість особистості вчителя музики, що найбільшою мірою визначається рівнем сформованості музичного мислення, емпіричних знань, вокальних, жестикуляційних і комунікативних умінь, енергійності та волі до результативних дій;

- запропонована методика формування здатності майбутнього вчителя музики до управління хором у процесі його фахової підготовки, що спрямована на досягнення інтраперсональної та інтерперсональної синергії;

- розроблена методика педагогічної діагностики здатності майбутнього вчителя музики до управління хором (критерії, показники, засоби статистичного аналізу результатів);

- запропоновані нові поняття: *інтраперсональна синергія, інтерперсональна синергія, екстраперсональна синергія, проєктивні та реактивні дії керівника хору, музично-психологічна конгруентність*.

Уточнюються: поняття *здатності та здібностей до управління хором, диригентської волі, хорового ансамблю, технічності, енергійності, комунікативності, інтерактивних умінь*.

Подальшого розвитку дістали системно-структурний, комплексний, функціональний підходу до вивчення професійної компетенції музиканта-педагога, ідеї педагогіки співробітництва у сфері мистецької освіти, практика застосування дидактично-ігрових методів навчання.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання розробленого методичного комплексу, націленого на формування здатності майбутніх учителів музики керування хором. Низка положень дисертації, певні методи та форми навчальної роботи можуть знайти використання в процесі роботи вчителя загальноосвітньої школи з уроків музики, у підготовці методичних посібників та рекомендацій.

Апробація та впровадження результатів. Основні теоретичні та методичні положення дослідження доповідались на міжнародних наукових конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Музична культура й освіта Буковини у європейському вимірі» (Чернівці, 21-22 листопада 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Професійна мистецька освіта и художня культура: Виклики XXI століття» (Київ, 16-17 жовтня, 2014 р.); Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та культура: Захід - Схід» (Одеса, 1-3 грудня 2014 р.); I Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів «Музична та хореографічна освіта в

контексті культурного розвитку Суспільства» (Одеса, 16-17 лютого, 2015 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Художній авангард: пошук нової мистецької парадигми» (Херсон, 8-10 квітня, 2015 р.); VI міжнародна науково-практична конференція «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (Київ, 28-29 квітня 2015 р.); Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та культура: Захід - Схід» (Одеса, 4-5 грудня 2015 р.); на регіональному науково-практичному семінарі «Особистісні виміри художньо-естетичного виховання і навчання» (Одеса, 2012 р.); на звітних засіданнях кафедри музичного мистецтва і хореографії ПНПУ імені К.Д. Ушинського.

Результати дослідження *впроваджено* в навчальний процес Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (довідка № 2415/18 від 11.10.2016 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15-2853 від 10.10.2016 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 1644 від 06.10.2016 р.), Тяньцзінського Педагогічного університету (довідка від 05.09.2016 р.), Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової (довідка № 1423 від 28.12.2016 р.).

Достовірність і аргументованість результатів дослідження забезпечено: сполученням педагогічного, хорознавчого, синергійного, психологічного та культурологічного підходів до вивчення хорового співу як компонента загальної музичної освіти і феномена керування хором як обов'язкової функції вчителя музики; дотриманням принципів наукового дискурсу, використанням методів теоретичного дослідження; апробованою методикою педагогічної діагностики, об'єктивністю інтерпретації даних експерименту, що підтверджена математико-статистичними засобами.

Публікації. Результати дослідження викладено в 11 публікаціях автора, з яких 5 – у фахових виданнях з педагогіки, 3 – у зарубіжних наукових виданнях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (257 найменувань, з них 24 – іноземними мовами). Загальний обсяг роботи складає 220 сторінок, з яких основного тексту – 182 сторінки. Робота містить 12 таблиць та 7 рисунків, що разом із додатками складає 38 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** розглядається загальний науковий контекст проблеми дослідження, надається обґрунтування її актуальності; розкривається мета, об'єкт, предмет, завдання, методологічні основи; визначається наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. Приводяться дані щодо зв'язку роботи з науковими планами, апробації, публікацій та практичного впровадження методики.

Перший розділ – «Здатність вчителя музики до управління хором: теоретичні основи дослідження» – присвячено аналізу стану наукового вивчення проблеми здатності спеціаліста до керування хором, характеристиці дослідницького підходу до проблеми з позицій уявлень про синергію,

визначенню основних понять роботи і розробці теоретичної моделі здатності вчителя музики, яка є у дисертації головним предметом наукового дискурсу.

Розглядається стан дослідження в спеціальній літературі широкого кола проблем, пов'язаних з практикою керування хором, професійною освітою хормейстерів і практикою вокально-хорової підготовки вчителя музики до виконання функцій керівника учнівського хору. З'ясовано, що керівник хору виконує цілий комплекс функцій: здійснює роботу з управління вокально-інтонаційним процесом, виконує функції вчителя, вихователя, організатора. Учитель музики у загальноосвітній школі є універсальним професіоналом, до функцій якого обов'язково входить керування хором співом. Отже, підготовка вчителів музики у вищих і середніх навчальних закладах неодмінно базувалася на хорових дисциплінах – диригуванні, хоровому класі, сольфеджіо, аранжуванні.

Система диригентсько-хорової підготовки вчителів музики в музично-педагогічних освітніх закладах має свою специфіку: вчитель музики може не прагнути і не досягати значних художніх результатів у своїй роботі з дитячим хором. Це не входить до його компетенції. Однак кожний учитель має ефективно використовувати хоровий спів як засіб музичного навчання і виховання. Тож, він має бути *здатним* до керування хором учнів. Згадана здатність є предметом емпіричних спостережень, теоретичного аналізу, художньо-критичних суджень на сторінках численних праць з хорознавства та методики музичної освіти. (Л.Андреева, Л.Бутенко, Р. Дмитревський, А. Єгоров, В. Живов, Д. Загрецький, С. Казачков, М. Канерштейн, Н. Киреева, М. Колесса, А. Козир, В. Краснощеков, А. Лашенко, А. Мархлевський, В. Мінін, Ю.Мостовий, П. Ніколаєнко, К. Ольхов, К. Пігров, К. Птиця, Н. Селезньова, В. Чернушенко, П. Чесноков, В. Шип та ін).

Занурення у проблематику хорознавства і питань підготовки вчителя-хормейстера дозволили дійти такого висновку: *хоровий спів* – це колективна вокально-інтонаційна діяльність, яка основана на принципі *синергії* і спрямована на досягнення синергійного музично-звукового ефекту. Актуалізація даного принципу в хоровому співі обумовлюється естетичною, комунікативною, художньо-експресивною, соціально-консолідуючою і духовно-терапевтичною функціями музичного мистецтва.

У загальному розумінні, яке прийняте в гуманітарних науках, *синергія* (від грецького *synergeia* – співпраця) – це спільна дія будь-яких сил, чинників, при якій сумарний ефект перевищує ефекти окремих дій кожного з цих актантів. Поняття «синергії», незважаючи на відносну новизну і відчутну багатозначність, вже набуло статусу універсальної категорії в сучасній педагогіці (Н. Батечко, Ю. Ветров, В. Гребньова, І. Калінін, О. Крюкова, Т. Матвійчук, А. Свідзинський, М. Федорова та ін.) і отримало запровадження у методиках викладання іноземних мов, програмування, фізкультури. Спостерігаються спроби дати інтерпретацію категорії синергії в музикознавстві (І. Єргієв, С. Осадча, Хуан Цзя та ін.).

У контексті синергійного підходу цілісна діяльність хорового співу має три сторони. Перша з них визначена в роботі як *екстраперсональна синергія*

вокально-інтонаційних дій учасників хору. Вона виражена в феноменах ансамблевої злагодженості, гармонії музично-звукової форми. Друга сторона хорового музикування визначена як *інтраперсональна синергія* (або, інакше *автосинергія*), що притаманна діяльності керівника хору. Маються на увазі системно узгоджені «внутрішні» (музично-розумові, вольові, комунікативні) і «зовнішні» (жестикуляційні, вокальні, мімічні) дії керівника хору. Вони витрачають його фізичну і психічну енергію і спрямовані на кінцеву мету – досягнення системно організованого звучання хорового колективу. Третя сторона феномену керованого хорового співу – це інтерперсональна синергія, що являє собою системний вплив «зовнішніх» і «внутрішніх» дій керівника на вокально-інтонаційні дії учасників хорового колективу.

В такому теоретичному контексті *здатність вчителя музики до управління хором* визначається як *системна цілісність його особистісних властивостей, яка є необхідним і достатнім чинником забезпечення синергії інтонаційних дій учасників хору*.

Визначено, що дії вчителя-диригента можуть бути або синергійними або диссинергійними. При синергійних діях успішно об'єднуються всі сторони єдиного процесу диригування, а саме: фізична і психічна енергії, вольові імпульси, слухові реакції, вокальне інтонування, мануальні жести, міміка та комунікативні дії. В разі диссинергії (на жаль, це не рідкісне явище в навчальній та концертно-виконавській практиці) властивості керівника хору не отримують узгодження і часом мають катастрофічний результат.

Здатність вчителя музики до керування хоровим співом учнів за своєю природою і суттю не має значних відмінностей від здатності хормейстера-диригента до керування професійним хором. Втім, остання має спрямування на досягнення істотного художньо-естетичного ефекту від виконання хорових творів. Головною турботою вчителя музики є, передусім, процес занять хоровим співом, цінність якого полягає у реалізації в освітньому середовищі виховних, комунікативних, пізнавальних, ціннісно-орієнтаційних, гедоністичних та інших функцій музичного мистецтва. Дана специфіка вимагає від вчителя-диригента перенесення уваги з кінцевого продукту хорового співу (в давньогрецькій системі понять це «*εργον*») на самі дії, внаслідок яких цей продукт виникає. Тобто, керівник хорового співу в контексті звичайної практики музичної освіти має зосереджувати свій вплив на феномені *енергейї* (від *ἐνέργεια* - дія, діяльність, сила), прагнучи синергійного результату.

Побудована в дисертації теоретична модель здатності до управління хором має структуру, що складається з таких компонентів: а) вокальні вміння, б) вміння диригентської жестикуляції, в) здатності музичного мислення, г) вольові властивості, д) енергетичний потенціал, е) комунікативні здібності, ж) здатність до інтеракції (взаємодії керівника з хором). Останній з компонентів є найбільш важливим. Він забезпечує здатність вчителя досягати у своїй навчально-музичній діяльності ефекту системно-узгодженого звучання голосів хору (інтерперсональної синергії).

Другий розділ – «*Методика формування здатності майбутнього вчителя музики до управління хором*». В розділі визначаються педагогічні

принципи, методи, форми та оптимальні умови формування здатності до управління хором, розкривається зміст етапів даного процесу, описуються запропоновані методи роботи.

В першому підрозділі подано ретроспективний аналіз розвитку хорового співу в аспекті його соціокультурних функцій. У фокусі уваги перебуває виховна і освітня функції хорового співу в сучасній європейській культурі, зокрема в Україні. Висвітлюються першорядні проблеми хорового співу в школі, зокрема – актуальна для України і Китаю проблема підготовки учителя музики до ефективного використання навчально-виховного потенціалу хорового музикування. Дається характеристика сучасного стану хорової культури Китаю та особливостей використання хорового співу в практиці музичної освіти КНР. Розглянуто питання: а) ролі і значення «шкільної пісні» в становленні масової музичної освіти і художньої свідомості китайців у ХХ ст.; б) становлення диригентсько-хорової освіти в країні в другій половині ХХ ст.; в) сучасні тенденції культури Китаю в ставленні до мистецтва хорового співу; г) ролі колективного співу в сучасній масовій і професійно-музичній освіті.

Вивчення філософської традиції, естетичних основ життя і художньої культури народів Китаю дало змогу виявити *принципи*, які є природними для методики підготовки китайських музикантів-педагогів до виконання функцій керівника хору, і можуть бути використані в практиці української педагогічної освіти. Зокрема, встановлено логічну доцільність методичного втілення таких принципів: принцип «дао» («шляху»), тобто закономірності, що пронизує і поєднує весь матеріальний і духовний світ; принцип свідомої освіченості, проголошений Конфуцієм; принцип гуманного управління, висунутий філософом Мен-цзи; принцип мудрого ухилення від дій, сформульований Лао Цзи; принцип самозречення, який був запропонований Чжао-цзи, пов'язаний з ідеалом моральної свободи людини; принцип золоті середини або «рівноваги» («чжунхе» - 中 和), який відповідає європейському поняттю про гармонію; система уявлень і практики «тай-цзі» (кругообігу і рівноваги енергій); конфуціанська концепція зв'язку мистецтва і ритуалу, що має першорядне значення для традиційної китайської культури.

Осмислення класичних ідей європейської педагогіки і теорії виховання, зокрема українського досвіду мистецької педагогіки (І. Зязюн, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.), вивчення української традиції використання хорового співу у практиці масової освіти (В. Іванов, А. Ільїн, Д. Локшин, О. Михайличенко, О. Ростовський, Є. Ніколаєва та ін.), врахування досягнень дослідників процесу диригентсько-хорової підготовки вчителів музики (М. Канерштейн, А. Козир, А. Мархлевський, П. Ніколаєнко, Т. Островська, І. Парфентьева, С. Скрипець, І. Цюряк та ін.) дало змогу виявити низку фундаментальних **принципів методики** формування здатності майбутнього вчителя музики до керування хором: 1) *компетентнісного підходу*, згідно з яким навчально-виховний процес підпорядковується меті підготовки вчителя музики, здатного у своїй діяльності відповідати актуальним вимогам до даної професії; 2) *педагогіки співробітництва* (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, С. Лисенкова та ін.), який втілює в педагогічній методиці загальну ідею

синергії; принцип субординації і координації методів, обумовлений багатомірністю і структурною складністю феномену керування хором; принцип проблемного навчання (Д. Дьюї, А. Брушлинський, І. Лернер та ін.), пов'язаний з необхідністю креативного вирішення завдань інтерперсональної синергії; принцип прагматичного навчання (Т. Котарбінський), що передбачає свідоме ставлення майбутнього вчителя музики до навичок, умінь і знань, які сприяють синергії хорового співу.

Аналіз літератури та емпіричні спостереження дозволили встановити оптимальні **умови** формування здатності майбутніх вчителів музики до керування хором в процесі їх фахової підготовки: 1) *усвідомлення студентом суті синергії хорового співу*; 2) *спрямованість студента на пошук свого індивідуального шляху досягнення внутрішньої гармонії здібностей, умінь і знань (інтраперсональної синергії)*; 3) *усунення комунікативних перешкод* для взаємодії майбутнього вчителя музики і хору (мовного бар'єру, негативного ставлення хору до керівника тощо); 4) *достатня мотивація хору* (прагнення до задоволення від співу, професійного вдосконалення, самоствердження в колективі, товаришування, виступів на сцені тощо); 5) *координація планів, методів і репертуару навчальної роботи зі студентом в диригентському класі* (індивідуальні заняття) і *хоровому класі* (групові заняття). Загальне уявлення про розроблену в дисертації методику дає схема на Рис. 1.

Третій розділ – «Дослідно-експериментальна робота з формування здатності майбутнього вчителя музики до керування хором в процесі вокально-хорової підготовки» - присвячено розробці методів педагогічної діагностики здатності до керування хором, зокрема визначенню критеріїв та показників сформованості даного феномена; визначенню регламенту, організаційних умов та змісту констатувального і формувального експериментів, аналізу їх математико-статистичних результатів.

Основою для розробки педагогічної діагностики є теоретична модель здатності до керування хором. Згідно з її структурою визначені наступні **критерії і показники**:

1) *Вокальний критерій*. Показниками рівня сформованості здатності до керування хором за цим критерієм є: темпоритмічна коректність інтонування, коректність звуковисотної модуляції («чистота») співу, тембрально-динамічна коректність виконання хорової партії. Засобами діагностики слугують експертна оцінка, самооцінка (за фонограмою виконання партії).

2) *Кінетичний критерій*. Показники: міра освоєння жестикуляційних знаків хорового диригування; міра пластичності (варіативності, свободи відступу від інваріанту) диригентської жестикуляції; ступінь відповідності диригентських рухів музичній формі художнього твору. Засіб визначення кількісних еквівалентів – експертна оцінка, самооцінка якості виконання хорової партії, тест на пластичність жестового «супроводу» хорової партії.

Рис. 1. Загальна схема методики формування здатності вчителя музики до керування хором

3) *Музично-когнітивний* критерій. Показники: детальність і точність інтонаційного уявлення музичної форми твору та її елементів; міра стійкості інтонаційного уявлення форми; міра пластичності уявного інтонаційного образу твору. Ступінь сформованості за даним критерієм встановлюється шляхом тестування та експертної оцінки виконаних студентом завдань.

4) Гностичний критерій конкретизовано в таких показниках: загальні теоретичні знання з хорознавства; емпіричні знання творів хорового репертуару; емпіричні знання специфічних властивостей роботи з учнівським хором. Засоби діагностики – тестування та відповіді на запитання анкети.

5) Волюнтарний критерій оцінюється за допомогою таких показників: ступінь усвідомленості мотивів та мети власних дій; ступінь упорядкованості (планомірності) дій; стійкість, наполегливість дій. Діагностика властивостей волі здійснюється на основі емпіричних спостережень і апробованих в психології методу «взаємних оцінок», методу типової оцінки вольового розвитку особистості (за А. Висоцьким).

6) Енергетичний критерій конкретизується у таких показниках: фізична працездатність (витривалість, стомлюваність); здатність до виконання важкої та тривалої психологічної роботи; здатність до контролю процесу витрачання

енергії. Діагностика спирається на емпіричні спостереження, відповіді на запитання анкети, адаптований тест Е. Ландольта.

7) Комунікативний критерій виражається у таких показниках: уміння оволодівати увагою учнів і утримувати її; уміння впливати на мотивацію учнів до хорового співу, спонукати їх до спільних дій; міра відповідності між стилем спілкування вчителя з хором і музично-творчим завданням. Засоби діагностики: експертні оцінки, взаємні оцінки, адаптована методика визначення рівня комунікативного самоконтролю (за М. Снайдером).

8) Інтерактивний критерій. Показниками є: ефективність проєктивних диригентських дій (вокальних, жестикуляційних, мімічних); ефективність реактивних диригентських дій; міра психологічної (зокрема емоційної) конгруентності хористів та вчителя-керівника. Засоби діагностики –самооцінка, експертна оцінка, метод взаємних оцінок.

Констатувальний експеримент, в якому взяли участь 92 студенти з України і 58 студентів з Китаю, проходив на базі Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової і Тяньцзінського класичного університету. 64,25% учасників експерименту продемонстрували низький, 15% – середній рівні сформованості досліджуваної здатності. Лише 26 з 150 осіб, що взяли участь у діагностиці, виявили високий рівень.

За результатами діагностичного експерименту у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського були визначені експериментальна (УЕ) і контрольна (УК) групи. Аналогічні дві групи (КЕ і КК) були створені в Тяньцзінському класичному університеті.

Формувальний експеримент було проведено у 2014-2015 роках в два етапи.

Перший етап – автосинергійний - присвячений освоєнню інтраперсональної синергії. Передбачається, що майбутній учитель музики на цьому етапі роботи виконує декілька головних завдань. По-перше, він отримує чітке теоретичне і практичне уявлення про свої професійні якості, які відкривають для нього можливість управляти колективним співом учнів, тобто виконувати функцію диригента-хормейстера. Зокрема, студент має отримати уявлення про синергію, що є метою колективного вокального інтонування (екстраперсональна синергія) і слугує основою диригентського управління хором (інтра- та інтерперсональна синергія). По-друге, студент отримує уявлення про те: які з його власних професійних якостей, що входять в обов'язковий комплекс здатності до управління хором, сформовані на достатньому рівні, а які мають бути розвинуті до необхідного рівня. По-третє, автосинергійний етап роботи має допомогти студенту знайти свій власний індивідуальний варіант узгодження його здібностей на основі усвідомленого прагнення до синергійного ефекту. Зокрема, передбачається оптимізація енергетики процесів вокального інтонування та управління колективним співом, освоєння синергії музично-інтонаційних уявлень і фізичних (мануальних, мімічних) диригентських дій. Методичне забезпечення даного етапу експерименту спрямоване на подолання поширеного недоліку підготовки

студентів щодо диригентської жестикуляції. Йдеться про механістичність оволодіння диригентською технікою. Розроблена методика націлена на опанування осмисленого жесту, підкореного художньо-виконавської задачі.

На даному етапі використовувалися такі **методи** роботи: «Рельєфне інтонування», «Стильовий конфлікт», «Демонстрація-експромт», спрямовані на вдосконалення вокально-демонстраційне вміння керівника хору; комплекс вправ «тай цзі», дидактична гра «Розкриття шифру», мімічні етюди, метод «Вітер і кістка», які мають на меті вдосконалення умінь диригентської жестикуляції та оптимізації енергетичного режиму керівних дій; навчальні тести з положень хорознавства, тести на знання форми конкретних хорових творів; методи «Рефлексія вражень», «Складання художньої мапи твору», дидактичні ігри «Поет і Композитор», «Диригентське орієнтування», метод регламентованої імпровізація на матеріалі певного художнього твору, спрямований на вдосконалення процедур музичного мислення; «Звіт про задуми», «Звіт про досягнення», дидактична гра «Сказано-зроблено», спрямовані на покращення вольових якостей майбутнього вчителя музики.

Основними **формами** роботи на даному етапі є індивідуальні заняття в класі з використанням фонограми, «керівництво» виконанням хорових партій у виконанні концертмейстера, самостійна робота (вправи та інші завдання).

Формальною межею між першим та другим етапами формувального експерименту є момент, коли студент набув досвіду роботи в класі диригування і демонструє достатній рівень сформованості за кожним з компонентів автосинергії. Такий студент може перейти до роботи з «живим» хором або камерним вокальним ансамблем, спеціально організованим для освоєння дій інтерперсональної синергії. Контрольний статистичний зріз по завершенні першого етапу формувального процесу показав, що в обох експериментальних групах українських і китайських студентів темп позитивних змін майже за усіма критеріями є більш високим, аніж темп зростання рівня диригентської здатності в контрольних групах.

Другий етап - інтерактивний – спрямовано на навчання студента використовувати свій свідомо освоєний особистісний потенціал (психологічні здібності, вміння і знання) у взаємодії (інтеракції) з учасниками хору заради досягнення ефекту екстраперсональної синергії хорового співу. Це завдання видається значно складнішим, ніж завдання попереднього етапу. Воно вимагає більшої працездатності, кращої мотивації, а також включення додаткових ресурсів особистості, які неможливо врахувати в універсальній моделі здатності до управління хором. Методика роботи на цьому етапі спрямована на формування умінь вчителя музики оволодівати увагою школярів, спілкуватися з ними з дотриманням певної мовленнєвої манери, ставити перед ними доступні завдання музично-виконавського характеру, впливати на психологічний стан колективу, використовувати засоби попередження і коригування співочих дій хору, гнучко змінювати характер уявного образу звучання тощо.

На інтерактивному етапі були задіяні такі **методи** роботи: а) дидактичні ігри «Психологічний портрет учасника хору», «Досвідчений настроювач», б) мультимедійні тести, в) експертний аналіз та самооцінка зафіксованих

фрагментів роботи вчителя з учнівським хором (ансамблем, вокальною групою); г) змагання «Управління терменвоксом», «Утримай тональність», «Утримай темпоритм», ігри «Диригентське свавілля», «Сонористична фантазія».

Основні **форми** роботи на цьому етапі: а) заняття в хоровому класі, які передбачають практичну роботу студента з курсовим або факультетським хором; б) групові заняття в класі диригування з вокальним ансамблем, який складено з однокурсників і який служить навчальної моделлю учнівського хору; в) індивідуальні заняття в класі диригування.

На завершенні формувального експерименту було проведено контрольний діагностичний зріз, який продемонстрував, що рівень сформованості здатності студентів до управління хором в обох експериментальних групах (українській та китайській) помітно перевершує рівень, продемонстрований відповідними контрольними групами (Рис. 2). У порівнянні з першим діагностичним зрізом, в експериментальних групах значно зросла кількість студентів, які проявили високий рівень здатності до керування хором (в українській групі - 43,34%, у китайській – 46,67%). Кількість студентів, які залишилися на низькому рівні, зменшилася в обох групах до числа 11 осіб.

За деякими критеріями рівень китайських студентів перевищив кількісні показники майбутніх українських вчителів музики. Так, китайські студенти показали більш високий результат за критерієм вокальних умінь, якості диригентської жестикуляції (кінетичний критерій), волонтарного та енергетичного критеріїв оцінки здатності до управління хором.

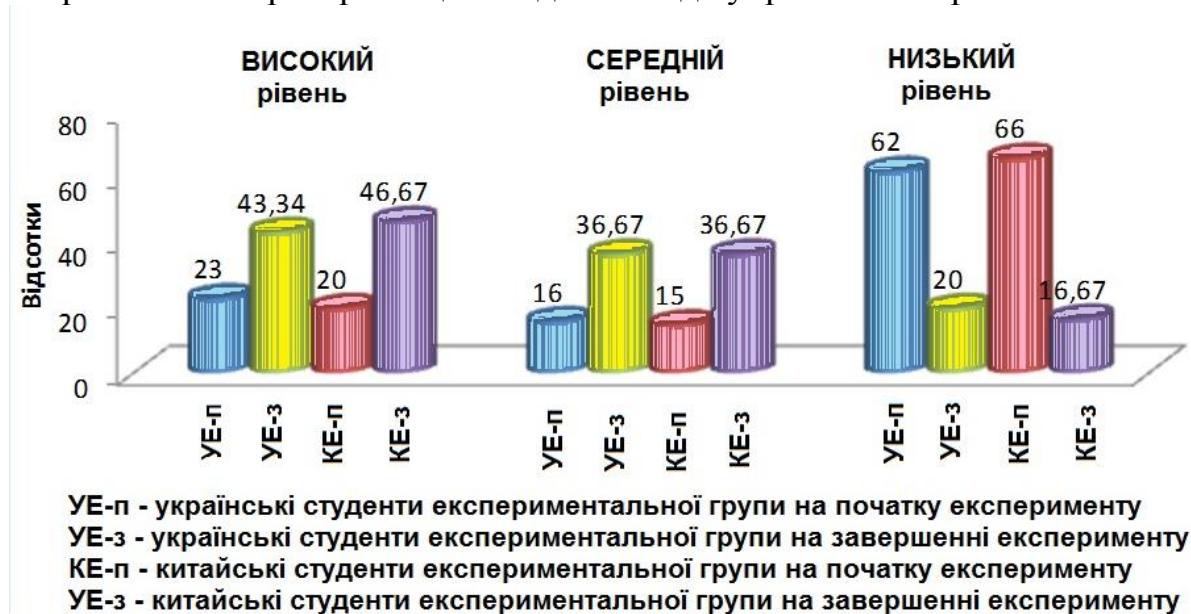

Рис. 2. Порівняльна характеристика результатів експериментальних груп

Результат статистичної обробки даних експериментальної роботи підтвердив такі сформульовані в дисертації теоретичні положення і емпіричні спостереження:

а) Ефективність впливу вчителя музики на хоровий спів учнів знаходиться в прямій залежності від рівня сформованості комплексу особистісних властивостей фахівця, а саме від рівня вокальних і жестикуляційних умінь, музичного мислення, вольових якостей, енергійності і комунікативності.

б) Властивості, що входять в подібний комплекс, мають в кожному індивідуальному випадку різну міру виразності. Недолік одних властивостей компенсується високим рівнем розвитку інших (відомий психологам феномен компенсаторності здібностей). Разом з тим, для досягнення позитивного результату в діяльності ці властивості повинні бути пов'язані системно, повинні діяти синергічно. Проведений експеримент показав, що запропонована методика, спрямована на вдосконалення ряду виділених фізичних, психологічних та ментальних потенцій особистості, веде до підвищення якості автосинергії і, внаслідок цього, до підвищення ефективності інтерперсональної синергійної діяльності з управління хором.

в) Ефективність управління хором, або успішність досягнення інтерперсональної синергії в дуже невеликому ступені залежить від властивостей вокальної демонстрації і диригентської жестикуляції. Отже, ці критерії, при всій їх помітності, не повинні бути основними і вирішальними у винесенні висновку про професійну компетентність учителя музики.

д) Ефективність дій з управління хором мало залежить від теоретичних знань майбутнього вчителя музики, але істотно корелює з його емпіричними знаннями, зокрема з досвідом його власної участі в хоровому співі та досвідом педагогічного спілкування з дітьми, підлітками, юнацтвом.

е) Експеримент довів, що ефективність управління хором найбільше залежить від рівня музичного мислення, організованої волі і комунікативних здібностей студента. Вирішальне значення має синергія волі, мислення і комунікативних умінь майбутнього вчителя музики.

Як показує загальна статистична картина експерименту, ефективність управління хором, або, іншими словами, успішність досягнення інтерперсональної синергії в дуже невеликому ступені залежить від властивостей вокальної демонстрації і диригентської жестикуляції. Ефективність управління хором найбільше залежить від рівня музичного мислення, організованої волі і комунікативних здібностей студента. Вирішальне значення має синергія волі, мислення і комунікативних умінь майбутнього вчителя музики.

Отже, представлена і апробована в дисертації методика не є закритою системою. Вона передбачає подальше вдосконалення і розвиток, особливо в напрямках формування музично-когнітивних, вольових і комунікативних компонентів здатності вчителя музики.

ВИСНОВКИ

Здійснене у дисертації на засадах синергійного підходу дослідження феномену хорового співу як компонента музичної освіти знайшло втілення у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики формування здатності вчителя музики до керування хором. На підставі отриманих результатів і відповідно до поставлених завдань дисертації можна дійти таких висновків:

1. На основі вивчення теоретичних поглядів щодо проблеми керування хором та підготовки фахівців до виконання функцій вчителя-диригента у навчальних закладах України і Китаю встановлено, що хоровий спів є неодмінним компонентом загальної мистецької освіти, обумовленим низкою соціокультурних та психологічних функцій музичного мистецтва. Звідси слідує, що керування хором є обов'язковою компетенцією учителя музики, а отже і завданням системи музично-педагогічної освіти. В теорії і методиці диригентсько-хорового навчання майбутнього вчителя музики найскладнішим питанням є синтез набутих ним знань і умінь, підготовка до самостійної творчої роботи з хором.

2. Встановлено, що хоровий спів є колективною вокально-інтонаційною діяльністю, в основі якої лежить принцип синергії (співпраці). Системна цілісність феномену хорового співу має три сторони, якими є: 1) екстраперсональна синергія вокальних дій учасників хору, що проявляється в узгодженості, ладі, гармонії музично-звукової форми; 2) інтраперсональна синергія (або автосинергія), тобто - узгоджені «внутрішні» (музично-розумові, вольові, комунікативні) і «зовнішні» (жестикаляційні, вокальні, мімічні) дії диригента; 3) інтерперсональна синергія, що являє собою системне з'єднання інтонаційних дій хору і дій керівника.

Здатність вчителя музики до управління хором визначена як комплекс умінь, знань і здібностей, який є необхідним і достатнім для успішного управління процесом колективного музикування учнів. Побудована теоретична модель здатності вчителя до управління хором включає такі компоненти (властивості вчителя-диригента): а) вокальні вміння, б) вміння диригентської жестикуляції, в) здатність музичного мислення, г) вольові властивості, д) енергетичний потенціал, е) комунікативність, ж) здатність до інтеракції (консолідуєчому впливу). Останній – найбільш важливий компонент - забезпечує здатність вчителя досягати у своїй навчально-музичній діяльності ефекту синергії голосів співаючого хору.

3. У дисертації розроблена методика формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором в процесі їх вузівської підготовки. Вона слідує ідеям системного, компетентнісного, діяльнісного, культурологічного підходів, реалізує принципи педагогіки співробітництва, субординації і координації методів, проблемного навчання, праксеологічного навчання, враховує принципи традиційної культури Китаю, зокрема ідеї «дао», «свідомої освіченості», «гуманного управління», «мудрого недіяння», «самозречення», «золотої середини», зв'язку мистецтва і ритуалу.

Визначено умови застосування розробленої методики, а саме: усвідомлення майбутнім учителем музики суті синергії хорового співу, спрямованість студента на пошук свого індивідуального шляху досягнення внутрішньої гармонії здібностей, умінь і знань, усунення принципових комунікативних перешкод для взаємодії майбутнього вчителя музики і хору, мотивація учасників хору, координація планів, методів і репертуару навчальної роботи зі студентом в диригентському і хоровому класах.

Розроблена система методів формування здатності майбутнього вчителя музики до керування хором, які розподілені за двома етапами. На першому етапі роботи студенти мають сформувані здатність до інтраперсональної синергії (використовуються переважно індивідуальні форми роботи, методи «Рельєфне інтонування», «Стильовий конфлікт», «Демонстрація-експромт», комплекс вправ «тай цзі», дидактичні ігри тощо. Другий етап присвячується формуванню здатності до інтерперсональної синергії вчителя і хору (використовуються переважно групові форми роботи, дидактичні ігри «Психологічний портрет учасника хору», «Досвідчений настроювач», «Управління терменвоксом», «Утримай тональність», «Утримай темпоритм», «Диригентське свавілля», «Сонористична фантазія».

4. Визначено критерії (*вокальний, кінетичний, музично-когнітивний, гностичний, волюнтарний, енергетичний, комунікативний, інтерактивний*) і показники рівня сформованості здатності учителів музики до управління хором; встановлено засоби їх об'єктивного оцінювання (тестування, анкетне опитування, експертна оцінка, самооцінка тощо); здійснено якісну інтерпретацію результатів констатувального і формувального експериментів.

5. Розроблена в дисертації методика формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором пройшла перевірку в ході формувального експерименту. Експеримент довів, що найбільш важливим компонентом здатності до керування хором є вміння інтеракції («зворотного зв'язку») вчителя з хором, яке дозволяє йому за допомогою «зовнішніх дій» здійснювати вплив на процес колективного співу з метою досягнення синергії хорового звучання.

Серединний діагностичний зріз продемонстрував позитивну динаміку змін рівня майже за усіма критеріями авто синергії при незначному покращенні показників інтерактивної здатності студентів. Остаточний діагностичний зріз продемонстрував, що рівень сформованості здатності студентів до управління хором в обох експериментальних групах (українській та китайській) помітно перевершує рівень, продемонстрований відповідними контрольними групами. Ефективність досягнутих результатів засвідчується сумарним показником коефіцієнта сформованості досліджуваної здатності. У порівнянні з першим діагностичним зрізом, в експериментальних групах значно зросла кількість студентів, які проявили високий (в українській групі - 43,34%, у китайській – 46,67%) і середній (в обох групах 36,7%) рівень здатності до керування хором. Кількість студентів, які залишилися на низькому рівні, зменшилася в обох групах до 20% (УЕ) та 16,67% (КЕ). Позитивні зміни підтверджуються багатофункціональним статистичним критерієм Фішера.

Отже, отримані дані на всіх етапах дослідження засвідчують, що побудована поетапна методика формування здатності майбутнього вчителя музики до керування хором забезпечила розвиток усіх компонентів досліджуваного феномену.

Результати дослідження свідчать про перспективність подальшої розробки синергійного підходу до проблеми фахової підготовки вчителя музики, зокрема до теоретичного і методичного вивчення здатності до керування музичною діяльністю учнів у більш широкому контексті професійної компетентності музиканта-педагога, в аспектах його індивідуально-типологічних властивостей і художньо-творчих чинників діяльності.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Цао Хункай. Синергия хорового музицирования: педагогический аспект / Цао Хункай // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : Збірник наукових праць. – Випуск 18 (23). – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – С. 66-70.

2. Цао Хункай. Музична синергія як мета вольових дій керівника шкільного хору / Цао Хункай // Наукові записки / Ред. кол.: В.Ф. Черкасов, В.В. Радул, Н.С. Савченко та ін.. – Випуск 143. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 215-219.

3. Цао Хункай. Ability to Conduct a Chorus as an Element of Professional Competence of a Teacher. (Здатність до управління хором як компонент професійної компетентності вчителя музики) / Цао Хункай // Наука і освіта. Науково-педагогічний журнал ПНПУ імені К.Д. Ушинського. – 2016. – № 4. – С.: 90-96.

4. Цао Хункай. Робота з гармонічною фактурою хорового співу в підготовці майбутнього вчителя музики / Цао Хункай // Теоретичні питання культури, освіти та виховання № 53' 2016 / Збірник наукових праць. Заг. редакція - проф. Матвієнко О. В., укладач – канд. пед. наук, доц. Кудіна В.В. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2016. — С. 90-94.

5. Цао Хункай. Педагогічна діагностика здатності вчителя музики до керування хоровим співом / Цао Хункай // Актуальні питання мистецької освіти та виховання : збірник наукових праць : вип. 3-4 / гол. ред. Ніколаї Г. Ю. – Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2016. – С. 199-203

6. Цао Хункай. Интонационный строй как практическая и теоретическая проблема хорового исполнительства / Цао Хункай // Тенденції сучасного розвитку народів світу та проблеми художньо-естетичного виховання молоді / Матеріали міжнародної конференції молодих учених та студентів. – Одеса: Вид-во «Науківець», 2010. - С. 36-38.

7. Цао Хункай. Эпоха информационной революции и художественно-воспитательный потенциал хорового пения / Цао Хункай // Художньо-естетичне виховання молоді в умовах сучасних інформаційних процесів і технологій. (28 – 30 жовтня 2011 р.) / Матеріали конференції. – Одеса: Науківець, 2011. – С. 20-22.

8. Цао Хункай. Хоровое музицирование как средство формирования у молодежи общечеловеческих духовных ценностей / Цао Хункай // Особистісні виміри художньо-естетичного виховання і навчання / Матеріали регіонального науково-практичного семінару молодих учених та студентів. Одеса: Науківець, 2012. – С. 77-80.

9. Цао Хункай. Социальная ценность хорового пения и задачи всеобщего образования в современном Китае / Цао Хункай // Педагогика и современность. № 6 / Научно-педагогический журнал. – Таганрог, 2014. – С. 53-59.

10. Цао Хункай. Основні принципи формування музичних здібностей в педагогічній освіті ХХІ сторіччя / Цао Хункай // Педагогічна освіта ХХІ сторіччя / Журнал. – Тяньцзінь: Видавництво Тяньцзінського педагогічного університету, 2004. – С. 345-346. (на кит. мові)

11. Цао Хункай. Методика розвитку музичних здібностей студентів педагогічних університетів / Цао Хункай // Музична освіта в Китаї / Науково-педагогічний журнал. Травень 2005 р. – Тяньцзінь: Вид-во Мін. освіти КНР, 2005. – С. 207-209. (на кит. мові).

АНОТАЦІЇ

Цао Хункай. Методика формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 - теорія і методика музичного навчання. - Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. - Київ, 2017.

Робота присвячена проблемі вузівської підготовки вчителя музики до управління хоровим співом учнів. Встановлено, що хоровий спів являє собою колективну вокально-інтонаційну діяльність, в основі якої лежить принцип синергії (співпраці), обумовлений низкою соціокультурних функцій музичного мистецтва. Виявлено, що синергія хорового співу має три сторони: екстраперсональну, інтраперсональну та інтеперсональну. Здатність вчителя музики до управління хором визначена як комплекс умінь, знань і здібностей, який необхідний і достатній для успішного управління процесом колективного музикування учнів. В дисертації побудована теоретична модель здатності вчителя до управління хором, що містить: вміння співу і диригентської жестикуляції, здатності музичного мислення, волю, енергетику, комунікативність, здатність до інтеракції. Розроблена методика (принципи, умови, методичні прийоми) формування здатності майбутніх учителів музики до управління хором в процесі вузівської підготовки, специфікою якої є спрямованість на досягнення автосинергії особистісних потенцій вчителя і формування здатності до інтерперсональної синергії дій хору і керівника. Експеримент підтвердив теоретичні положення дисертації та засвідчив ефективність розробленої методики.

Ключові слова: вчитель музики, хорове мистецтво, управління хором, синергія, методика професійного навчання.

Цао Хункай. Методика формирования способности будущих учителей музыки к управлению хором. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2017.

Работа посвящена проблеме вузовской подготовки учителя музыки к управлению хором. В работе установлено, что хоровое пение представляет собой коллективную вокально-интонационную деятельность, в основе которой лежит принцип *синергии* (*сотрудничества*). Выявлено, что синергия хорового пения представлена тремя сторонами сложно организованной деятельности: а) *экстраперсональной синергией* певческих действий участников хора, которая проявляется в строе, ладе, гармонии и других свойствах музыкально-звуковой формы; б) *интраперсональной синергией* (или, иначе *автосинергией*), то есть - согласованными «внутренними» (музыкально-мыслительными, волевыми, коммуникативными) и «внешними» (жестикуляционными, вокальными, мимическими) действиями дирижера; в) *интерперсональной синергией*, которая представляет собой системное соединение певческих действий хора и действий его руководителя.

Способность учителя музыки к управлению хором определена как комплекс умений, знаний и способностей, который необходим и достаточен для успешного управления процессом коллективного музицирования учеников. Теоретическая модель способности учителя к управлению хором включает в себя следующие компоненты: вокальные умения, умения дирижерской жестикуляции, способности музыкального мышления, волевые способности, энергетический потенциал, коммуникативность, способность к интеракции (консолидирующему влиянию).

В диссертации построена и экспериментально проверена *методика* формирования способности будущих учителей музыки к управлению хором в процессе вузовской подготовки. Её специфика состоит в направленности на автосинергию личностных потенциалов учителя и интерперсональную синергию действий хора и руководителя. Методика опирается на компетентностный, синергетический, праксеологический *подходы*, на *принципы* педагогики сотрудничества, проблемного обучения, дидактической игры, идеи и принципы традиционной педагогики Китая (концепты «дао», «чжунхэ», «золотой середины», «тай цзи» и др.). Предложенная в диссертации методика педагогической диагностики способности к управлению хором опирается на вокальный, кинетический, музыкально-когнитивный, музыкально-гностический, волюнтарный, энергетический, коммуникативный и интерактивный критерии. Уровень сформированности (низкий, средний или высокий) исследуемой способности оценивался с помощью тестов, анкетирования, тестирования, экспертных и взаимных оценок.

Разработанная методика прошла проверку в ходе формирующего эксперимента. На первом – автосинергийном – этапе использовались методы, направленные на формирование и совершенствование умений, знаний и

способностей, составляющих базис интраперсональной синергии («Рельефное интонирование», «Стилевой конфликт», «Демонстрация-экспромт», комплекс упражнений «тай-цзи» и др.). На втором этапе – интерактивном – был подключен комплекс мультимедийных обучающих тестов, дидактические игры, метод дирижерской импровизации и др. Эксперимент подтвердил теоретические положения диссертации и засвидетельствовал эффективность разработанной методики.

Ключевые слова: учитель музыки, хоровое искусство, управление хором, синергия, методика профессионального обучения.

Cao Hongkai. The Teaching Methods of Chorus Conducting For Future Music Teachers (manuscript). Dissertation presented to acquire candidate degree in pedagogical sciences in specialty 13.00.02 - Theory and Methods of Music Education. - National M.P. Drahomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2016.

The problem of the High School chorus conducting teaching has been developed in the thesis. The chorus singing is stated as collaborative vocal-tonal activity based on the *synergy* principle, which is stipulated by the esthetic, communicative, artistic, consolidating and spiritual-therapeutic functions of the musical art. The chorus singing is represented by three *strata* of the complex organized activity: a) extra personal synergy of the participants' vocal action which is shown in the pitch, mode, harmony and other musical features; b) intrapersonal synergy (or auto synergy) id. est. the conductor's coordinated "inner" (mental, authoritarian, communicative") and "outer" (gesture, voice, mimics) actions; c) interpersonal synergy, which means the singing and conducting systemic union.

This thesis treats the chorus conducting as a compulsory element for music teacher's professional competency and, thus as one of the most important teachers training tasks. It is defined as the system of skills, knowledge and abilities, which is necessary (and enough) for the students' chorus singing directing. The theoretic teacher's chorus conducting ability model was designed. It includes the following: a) vocal skills; b) conductor's gesticulation, c) musical mentality; d) authority; e) energy potential; f) sociability and the most significant one – intractability, as this very skill enables the conductor to reach the voices synergy.

The task of formulating and experimental approbating of the method for future music teachers' chorus conducting mastering was fulfilled. Its peculiarity is in its orientation on the teacher's personal potential auto synergy and interpersonal synergy in the choir and the conductor's activity. This method is based on the competency, synergistic, praxeological approaches; on the principles of the cultural correspondence, of the pedagogy of collaboration, problematic teaching, and didactic game. The ideas and principles of the traditional Chinese pedagogy were also taken into account, namely the concepts of "dao", "chzhun he", "the golden mean", "tai tsi", as well as the principles of humanic directing and wise inaction.

The main conditions for the developed method implementation are the understanding of the essence of the chorus singing synergy, the search of your own way to achieve the persona potentials and the intra personal synergy unanimity; the

student's and the choir communicative obstacles removal, the choir singers motivation, the chorus conducting subjects method coordination.

The developed method was approbated during the forming experiment. The methods aimed at formation and mastering of the skills, knowledge and abilities presenting the basis of intra personal synergy (vivid declamation, style conflict, impromptu demonstration, "tai-tsi" exercises) were applied at the first stage (auto synergy). The second – interactive – forming experiment stage included a complex of multimedia teaching methods, didactic games, a conductor's improvisation method. This experiment confirmed the thesis theoretical propositions and certified the developed method efficiency.

Key words: music teacher, chorus singing art, chorus conducting, synergy, professional teaching method.